

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

ПІТИН МАР'ЯН ПЕТРОВИЧ

УДК 796.015

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У СПОРТІ**

24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня доктора наук
з фізичного виховання та спорту

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Львівському державному університеті фізичної культури, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор **БРИСКІН ЮРІЙ АРКАДІЙОВИЧ**, Львівський державний університет фізичної культури, завідувач кафедри олімпійського, професійного та адаптивного спорту

Офіційні опоненти: доктор наук з фізичного виховання та спорту, старший науковий співробітник **ВИНОГРАДОВ ВАЛЕРІЙ ЄВГЕНОВИЧ**, Національний університет фізичного виховання і спорту України, професор кафедри теорії і методики спортивної підготовки та резервних можливостей спортсменів;

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор **ШАМАРДІН ВАЛЕРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ**, Запорізький національний технічний університет, професор кафедри управління фізичною культурою і спортом;

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор **ТОМЕНКО ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ**, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, завідувач кафедри теорії та методики фізичної культури

Захист відбудеться 2 липня 2015 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.829.01 Львівського державного університету фізичної культури (79007, м. Львів, вул. Костюшка, 11).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Львівського державного університету фізичної культури (79007, м. Львів, вул. Костюшка, 11).

Автореферат розіслано __ _____ 2015 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А. С. Вовканич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Система підготовки спортсменів упродовж ХХ–ХХІ століть набула суттєвих змін теоретико-методичного та організаційного характеру, що викликало зростання результатів змагальної діяльності в різних видах спорту (В. Н. Платонов, 2004; Ю. М. Шкретій, 2005; Р. Ф. Ахметов, 2006; В. Є. Виноградов, 2012).

Фундаментальні дослідження з галузі спорту свідчать про відносно самостійні та водночас тісно взаємопов'язані сторони процесу підготовки спортсменів (Н. Г. Озолин, 1970; А. А. Тер-Ованесян, И. А. Тер-Ованесян, 1986; В. С. Келлер, В. М. Платонов, 1992; В. Н. Платонов, 1997; Л. П. Матвеев, 2001). Еволюція системи підготовки спортсменів у різних групах видів спорту зумовила появу значної кількості наукових досліджень з фізичної (В. Н. Платонов, М. М. Булатова, 1995; Ю. В. Верхошанский, 1998; В. Бережанський, 2002; А. Ю. Дяченко, 2005), технічної (Ю. К. Гавердовский, 1991; А. С. Ровний, 2001; В. П. Косихин, 2011), тактичної (В. М. Корягін, 1998; В. А. Греховодов, 2007; Ж. Л. Козіна, 2009), інтегральної (Г. А. Лисенчук, 1996; С. Н. Елевич, 2009; І. Г. Максименко, 2009; В. М. Шамардін, 2013), психологічної (Г. Д. Горбунов, 1986; А. В. Родионов, 1989; Е. Н. Годунов, 2004; В. І. Воронова, 2007) підготовки, та їх поєднанню в системі багаторічного удосконалення спортсменів у різних видах спорту (А. П. Бондарчук, 2005; Ю. С. Воронов, 2009; В. М. Костюкевич, 2011; В. Е. Виноградов, 2012; В. А. Воробьев, 2012).

Відповідно до закономірностей навчально-тренувального процесу, в спорті актуальною є послідовність, за якою, передусім, формуються знання й уявлення, що реалізуються завдяки теоретичній підготовці, та надалі на їх основі – уміння та навички (А. Тер-Ованесян, 1967; В. Г. Никитушкин, 2009; А. А. Орлов, 2009; Г. А. Кузьменко, 2011).

Теоретичні знання, отримані на різних етапах багаторічної підготовки, належать до системи цінностей спортсменів, формують передумови успішного становлення і підтримання рівня спортивної майстерності та гармонійного розвитку особистості (В. М. Єрмолова, 2009; В. А. Баранов, 2010; С. Ю. Барінов, 2010; Ю. А. Брискин, 2010; М. М. Булатова, 2010).

Спроби науковців обґрунтувати теоретичну підготовку в спорті не дали змоги утворити цілісну систему, орієнтовану на формування спеціальних знань спортсменів (В. В. Строкатов, 1982; С. Белих, 2005; А. А. Шахов, 2010; М. Арпино, 2011; О. Р. Задорожна, 2014).

Актуальність теми зумовлюють такі проблеми:

- потреба реалізації основоположних нормативно-правових документів із галузі фізичної культури та спорту, які визначають важливість обраного напрямку дослідження (Закон України «Про фізичну культуру і спорт», Укази Президента «Про пріоритети розвитку фізичної культури і спорту в Україні», та «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» тощо);

- дискретність вивчення положень теоретичної підготовки фахівцями з фізичного виховання та фахівцями зі спорту, відсутністю представлення концепції

теоретичної підготовки в спорті (О. Ніколайчук, 2007; Н. В. Москаленко, 2009; О. А. Томенко, 2011; І. В. Лисак, 2012);

- потреба стимулювання, економізації пізнавальної та розумової діяльності, підвищення інтелектуального рівня спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки (Г. В. Ложкін, 1998; Л. В. Волков, 2002; Г. А. Кузьменко, 2009; Л. Д. Назаренко, 2012);

- відсутність урахування в теоретичній підготовці специфіки виду спорту, кваліфікації, віку, етапу багаторічної підготовки та індивідуальних особливостей спортсменів (В. О. Дрюков, 2002; Ю. О. Павленко, 2011; О. А. Шинкарук, 2011; Г. М. Юламанова, 2012);

- утворенням у контексті світових процесів нових змістових блоків інформації в системі знань спортсменів (О. Г. Касьяненко, 2008; М. М. Візтей, 2009; В. І. Столяров, 2010; С. Н. Бубка, 2014).

Таким чином, виокремлено актуальну науково-прикладну **проблему** створення концептуальних основ теоретичної підготовки в спорті, що зумовлена наявністю протиріччя між обов'язковістю теоретичної підготовки як відносно самостійної сторони підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів та відсутністю її належного науково-методологічного обґрунтування.

Зв'язок роботи з науковими темами та планами. Автор був виконавцем теми 2.8 «Удосконалення підготовки спортсменів в окремих групах видів спорту» Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. (номер державної реєстрації 0110U000394) та керівником теми «Основи теоретичної підготовки в спорті» плану науково-дослідної роботи Львівського державного університету фізичної культури на 2013–2017 рр. (номер державної реєстрації 0113U000659).

Роль автора як виконавця теми полягає у визначенні основних напрямів удосконалення теоретичної підготовки спортсменів у різних групах видів спорту, з'ясуванні змісту теоретичної підготовки спортсменів; як керівника теми – в обґрунтуванні організаційно-методологічних основ теоретичної підготовки у спорті, перевірці реалізаційних положень концепції теоретичної підготовки та обґрунтуванні механізмів побудови диференційованих програм теоретичної підготовки спортсменів; збиранні, аналізуванні, інтерпретації та узагальненні інформації на теоретичному й емпіричному рівнях.

Мета дослідження – обґрунтування організаційно-методологічних основ теоретичної підготовки в спорті в сучасних умовах функціонування суспільства.

Завдання дослідження:

1. Виявити проблемне поле теоретичної підготовки у спорті та її нормативно-правове підґрунтя.

2. Установити структурно-функціональні особливості теоретичної підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів у різних групах видів спорту.

3. З'ясувати ставлення суб'єктів персоніфікованої частини системи підготовки спортсменів до проблем теоретичної підготовки в спорті.

4. Обґрунтувати концепцію теоретичної підготовки в спорті.

5. Розробити та конкретизувати структурно-змістові моделі системи знань спортсменів.

6. Експериментально перевірити ефективність реалізаційних положень концепції теоретичної підготовки в спорті.

Об'єкт дослідження: система підготовки спортсменів.

Предмет дослідження: теоретична підготовка в спорті.

Методологія дослідження ґрунтувалася на фундаментальних положеннях, пов'язаних із гуманістичною цінністю спорту (В. І. Столяров, 1997; Ю. А. Бріскін, 2006; М. В. Дутчак, 2007; Н. Н. Визитей, 2009; В. М. Єрмолова, 2009; Е. Н. Приступа, 2010; С. Н. Бубка, 2014); загальних закономірностях та принципах системи спортивного тренування (Н. Г. Озолин, 1970; А. А. Тер-Ованесян, 1978; Ю. К. Гавердовский, 1991; В. С. Келлер, 1992; Л. П. Матвеев, 2001; В. М. Платонов, 2004); теоретико-методологічному підґрунті підготовки спортсменів у різних видах спорту (Г. А. Лисенчук, 2004; Ю. М. Шкретій, 2005; Р. Ф. Ахметов, 2006; Ж. Л. Козіна, 2010; Г. Д. Тышлер, 2010; В. М. Костюкевич, 2012); управлінні та контролюванні підготовки кваліфікованих спортсменів (Н. В. Жмарев, 1984; В. Н. Платонов, 2001; Л. В. Волков, 2002; В. Г. Никитушкин, 2009; О. А. Шинкарук, 2011); проектуванні та реалізації технологій активного навчання (Г. Д. Горбунов, 1986; М. М. Фіцула, 2003; Е. Н. Годунов, 2004; В. И. Воронова, 2007; В. Р. Малкин, 2008); закономірностях розвитку духовних, пізнавальних, комунікативних, естетичних якостей, формування індивідуальності людини (А. Р. Ротенберг, 2007; В. Б. Барабанова, 2009; В. А. Баранов, 2010; В. И. Столяров, 2010; О. А. Томенко, 2012); теорії управління багаторічною підготовкою спортсменів (Л. П. Матвеев, 2001; В. Н. Платонов, 2004; А. П. Бондарчук, 2005; Ю. С. Воронов, 2009; В. А. Воробьев, 2012); спонукально-пізнавальних технологіях фізичного виховання та спорту (С. Д. Неверкович, 2004; Т. Ю. Круцевич, 2009; Н. В. Москаленко, 2009; М. М. Булатова, 2010; Т. А. Миронова, 2012); теорії інформації та моделювання в спорті (В. В. Строкатов, 1986; С. С. Єрмаков, 2006; Р. В. Клопов, 2006; І. Р. Свістельник, 2007; В. А. Кашуба, 2009; В. Г. Саєнко, 2010; К. К. Колин, 2013); загальній методології наукового дослідження (Б. А. Ашмарин, 1978; Ю. В. Верхошанский, 1998; О. В. Кустовська, 2005; М. Р. Радовель, 2009; В. Е. Виноградов, 2011).

Методи дослідження:

- теоретичний аналіз і узагальнення даних наукової та методичної літератури й інформаційної мережі Інтернет для виявлення проблемного поля теоретичної підготовки в спорті та стану його науково-методологічного забезпечення;

- соціологічні методи: опитування для встановлення значущості компонентів структури та змісту, організаційних особливостей теоретичної підготовки в спорті; аналіз документальних матеріалів для визначення структури, змісту та особливостей реалізації теоретичної підготовки в різних групах видів спорту; експертне оцінювання для визначення значущих компонентів теоретичної підготовки для спортсменів;

- педагогічне спостереження за допомогою тестування для встановлення критеріїв та рівня теоретичної підготовленості спортсменів на різних етапах дослідження;

- педагогічний експеримент для перевірки ефективності реалізаційних положень теоретичної підготовки у спорті;

- методи математичної статистики для аналізування емпіричних даних на різних етапах виконання дослідження.

Наукова новизна роботи:

- *уперше* обґрунтовано концепцію теоретичної підготовки у спорті, встановлено та охарактеризовано її організаційно-методологічні рівні, у межах яких подано сукупність засобів та методів, принципів і функцій теоретичної підготовки в спорті;

- *уперше* встановлено чинники ефективності теоретичної підготовки в спорті;

- *уперше* створено модель системи знань спортсменів, яка ґрунтується на структурно-функціональних зв'язках підсистем основних і допоміжних знань та є основою змісту теоретичної підготовки в спорті;

- *уперше* визначено структуру і зміст теоретичної підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів;

- *удосконалено* обґрунтування засобів теоретичної підготовки в спорті для реалізації положень нормативно-правового регулювання галузі фізичної культури та спорту;

- *удосконалено* дефініції теоретичної підготовки в сукупності знань системи підготовки спортсменів;

- *удосконалено* наукові положення про значущість розділів змісту теоретичної підготовки та особливостей її організації на різних етапах системи багаторічної підготовки спортсменів;

- *удосконалено* наукові дані щодо врахування засад інформатизації в теоретичній підготовці у спорті;

- *набули подальшого розвитку* відомості про значення теоретичної підготовки у спорті як чинника соціалізації спортсмена;

- *набули подальшого розвитку* наукові положення щодо диференціації розділів підготовки спортсменів.

Практична значущість роботи полягає в удосконаленні теоретичної підготовки та розробленні організаційно-методичних положень диференційованих програм теоретичної підготовки спортсменів, експериментальній перевірці реалізаційних положень концепції теоретичної підготовки в спорті, обґрунтуванні структури та змісту, організаційних і методичних особливостей теоретичної підготовки спортсменів. Результати дослідження впроваджено в діяльність Федерації боксу України, Федерації важкої атлетики України, Федерації стрільби з лука України, Федерації фехтування України та Львівської обласної федерації лижного спорту; навчально-тренувальний процес спортсменів СДЮШОР «Електрон» зі стрільби з лука, ДЮСШ «Енергія» ФСТ «Україна» з важкої атлетики; навчальний процес студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту, Запорізького національного університету, Львівського державного університету фізичної культури, що підтверджено актами впровадження.

Особистий внесок здобувача полягає у постановці проблеми, організації та проведенні теоретичних й емпіричних досліджень; обґрунтуванні концепції теоретичної підготовки в спорті; характеристиці системи теоретичної підготовки в спорті; характеристиці системи знань спортсменів на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів; аналізуванні та узагальненні отриманих у роботі результатів; оформленні дисертації.

В опублікованих із співавторами наукових працях здобувачеві належить формулювання основної наукової ідеї, обґрунтування реалізаційних положень диференційованих програм теоретичної підготовки, збирання та опрацювання теоретичних й емпіричних даних, формулювання висновків.

Здобувач є суб'єктом авторського права стосовно визначення структури і змісту концепції теоретичної підготовки в спорті; обґрунтування методологічних рівнів концепції; створення моделі системи знань спортсменів; обґрунтування структури розділів теоретичної підготовки спортсменів; визначення сукупності принципів і функцій, засобів та методів теоретичної підготовки в спорті; обґрунтування методологічних положень для створення диференційованих програм теоретичної підготовки; визначення чинників ефективності теоретичної підготовки в спорті.

Апробація результатів дисертації. Результати проведених досліджень оприлюднено на наукових конференціях Львівського державного університету фізичної культури (Львів, 2010–2015), науково-практичних конференціях «Перший крок у науку» (Луганськ, 2010), «Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини» (Чернівці, 2012), «Фізична культура, фізична активність та здоров'я різних груп населення» (Одеса, 2012), «Фізичне виховання та спорт у контексті державної програми розвитку фізичної культури в Україні: досвід, проблеми, перспективи» (Житомир, 2014); «Актуальні проблеми розвитку фізичного виховання, спорту і туризму в сучасному суспільстві» (Івано-Франківськ, 2013); «Физическая культура и спорт в условиях глобализации образования» (Чита, 2011); Міжнародних наукових конференціях «Молода спортивна наука України» (Львів, 2010–2015); «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійно-педагогічної підготовки різних верств населення» (Київ, 2010); «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації» (Дніпропетровськ, 2010 та 2014); «Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи» (Дрогобич, 2011); «Фізична культура, спорт та здоров'я» (Харків, 2012); «Здоров'я і освіта: проблеми та перспективи» (Донецьк, 2012); «Olympic Sport and Sport for All»; «Sport, Stress, Adaptation» (Софія, 2012); «Проблеми вищої школи та економіки в XXI столітті» (Рівне, 2013); «Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту та туризму» (Запоріжжя, 2012, 2013); «Актуальні проблеми сучасної біомеханіки фізичного виховання та спорту» (Чернігів, 2013); «Студенческое спортивное движение: состояние, проблемы и перспективы развития» (Красноярськ, 2013); «Молодежь – науке. Актуальные проблемы теории и методики физической культуры, спорта и туризма» (Мінськ, 2013); «Prewencja chorób cywilizacyjnych» (Мішковце, 2014); «Фізична культура, спорт та здоров'я нації» (Вінниця, 2014).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 53 друковані праці, серед яких одна монографія, 37 статей – у наукових фахових виданнях України; 7 – у закордонних періодичних виданнях за напрямом дисертації, 4 – у інших виданнях, отримано 2 патенти України (№ 87250 та № 24688) та 2 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір (№ 48823 та № 58683).

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, семи розділів, висновків, списку використаних джерел (584, з яких 169 закордонні) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 486 сторінок, з них 388 основного тексту. Роботу ілюстровано 13 рисунками і 35 таблицями.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, вказано зв'язок із науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету й завдання дослідження, визначено об'єкт та предмет дослідження, окреслено методологію та методи для розв'язання завдань роботи, розкрито наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження, висвітлено особистий внесок здобувача, апробацію та впровадження результатів дослідження.

Перший розділ дисертаційної роботи «**Теоретична підготовка в системі підготовки спортсменів**» пов'язаний із конкретизацією об'єкта дослідження. Теоретичний аналіз і узагальнення наукової та методичної літератури дали змогу виявити особливості соціальної практики спорту в умовах інформаційного суспільства, визначити нормативно-правове забезпечення інформатизації фізичної культури і спорту України, розглянути гуманістичну сутність системи підготовки спортсменів та роль теоретичної підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів загалом, визначити організаційно-методичні особливості теоретичної підготовки в спорті та з'ясувати наявні інноваційні засоби й актуальні напрями наукового обґрунтування теоретичної підготовки в спорті.

Новітній етап розвитку суспільства характеризується домінуванням ролі інформації, що разом з нормативно-правовим забезпеченням інформатизації фізичної культури та спорту України вказує на еволюційні зміни в спортивній діяльності.

Раціоналізація системи підготовки спортсменів сприяла бурхливому зростанню результатів у різних видах спорту, що забезпечено виокремленням та спрямованим удосконаленням відносно самостійних та водночас тісно взаємопов'язаних сторін процесу вдосконалення спортсменів. Власне це і є причиною значної кількості фундаментальних досліджень, які присвячені як окремим сторонам навчально-тренувального процесу (фізичній, технічній, тактичній, психологічній, інтегральній підготовці), так і їх поєднанню в системі багаторічного удосконалення спортсменів у різних видах спорту.

Поодинокі дослідження науковців із теоретичної підготовки спортсменів дозволили вирішити окремі науково-практичні завдання стимулювання та економізації пізнавальної і розумової діяльності, підвищення інтелектуального рівня учасників навчально-тренувального процесу, однак не забезпечили цілісного розгляду системи теоретичної підготовки в спорті.

Нормативно-правове підґрунтя теоретичної підготовки в спорті визначається змістом основоположних документів із галузі фізичної культури та спорту (Закон України про «Фізичну культуру і спорт», Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту»), освіти (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Укази Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти, «Про забезпечення дальшого розвитку вищої освіти в Україні»), постанова Кабінету міністрів України про Державну програму «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці») та інформатизації (Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про Концепцію Національної програми інформатизації»).

Аналізуванню й узагальненню наукової та методичної літератури дало змогу виявити лише поодинокі дослідження з теоретичної підготовки спортсменів (В. В. Строкатов, 1980; Ю. Ф. Буйлин та ін., 1981; Ю. Е. Мкртчян, 1993; В. А. Санников, 2003; Т. И. Бульчева, 2008; А. А. Шахов, 2012; Г. М. Юламанова, 2012; О. Р. Задорожна, 2014).

Таким чином, за результатами цього розділу дисертаційної роботи підтверджено потребу обґрунтування організаційно-методичних основ теоретичної підготовки в спорті, конкретизовано формулювання мети та завдань дослідження.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** розкрито методологію дослідження та конкретизовано використання сукупності методів дослідження. Організація дослідження передбачала чотири етапи.

Упродовж *першого етапу* (2009–2012 рр.) проаналізовано наукову та методичну літератури для визначення проблем теоретичної підготовки в системі багаторічного спортивного удосконалення. Установлено особливості існування спорту в суспільстві, нормативно-правове забезпечення теоретичної підготовки в спорті, роль та організаційно-методичні особливості теоретичної підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів, унаслідок чого конкретизовано тему, об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження. Розроблено алгоритм педагогічного спостереження за теоретичною підготовленістю спортсменів.

На *другому етапі* (2011–2013 рр.) доповнено інформацію науково-методичного характеру з проблем теоретичної підготовки; проаналізовано нормативно-правові та регламентні документи системи підготовки спортсменів у різних групах видів спорту; обґрунтовано організаційно-методологічні основи теоретичної підготовки в спорті.

Проведено констатувальні педагогічні експерименти із залученням спортсменів-гандболістів (січень – квітень 2011 р.) та фехтувальників (листопад 2011 р. – березень 2012 р.). До дослідження у гандболі залучено 36 спортсменів на етапах спеціалізованої базової підготовки (команда «Політехнік–СКА–ЛДУФК» вищої ліги України серед чоловіків) та етапі підготовки до вищих досягнень (команда «Галичанка» суперліги чемпіонату України серед жінок). У фехтуванні до констатувального педагогічного експерименту залучено 30 спортсменів на етапах попередньої базової підготовки та спеціалізованої базової підготовки і 20 спортсменів на етапах підготовки до вищих досягнень та максимальної реалізації індивідуальних можливостей. Ці спортсмени були задіяні до навчально-

тренувального процесу на базі ДЮСШ № 2, «Галеон», «Троянда» (м. Львів) та змаганнях Міжнародного турніру пам'яті ЗТУ Л. Авербаха (м. Харків), чемпіонату України серед кадетів (м. Львів). У межах цього дослідження проведено експертне оцінювання (8 фахівців вищої кваліфікації) значущості компонентів змісту теоретичної підготовки фехтувальників.

На *третьому етапі* (2013–2014 рр.) опитано спортсменів та фахівців спорту з проблем теоретичної підготовки. До опитування залучено 197 спортсменів та 38 фахівців зі спорту.

Упродовж 4.02 – 11.03.2013 р. для перевірки реалізаційних положень концепції теоретичної підготовки на спортивних базах секцій стрільби з лука ЗСУ СКА, СДЮШОР «Електрон», ДЮСШ «Динамо» (м. Львів) проведено формувальний педагогічний експеримент. У межах цього дослідження здійснено експертне оцінювання (8 фахівців вищої кваліфікації) значущості компонентів змісту теоретичної підготовки спортсменів-початківців зі стрільби з лука. Залучено 34 спортсмени-лучники на етапі початкової підготовки, з них 18 осіб належали до експериментальної групи та 16 осіб – до контрольної групи.

Упродовж передзмагального мезоциклу підготовки (15.05 – 11.06.2014 р.) проведено формувальний педагогічний експеримент для перевірки ефективності реалізаційних положень концепції теоретичної підготовки з залученням 19 спортсменів (13 МС та 6 КМС) з важкої атлетики. Базою для проведення педагогічного експерименту був навчально-тренувальний процес спортсменів (студентів кафедри атлетичних видів спорту ЛДУФК).

На *четвертому етапі* (2014–2015 рр.) узагальнено отримані на різних етапах дослідження емпіричні дані, доповнено й уточнено зміст системи знань спортсменів та організаційно-методологічні основи теоретичної підготовки в спорті. Результати дослідження впроваджено у діяльність національних федерацій з боксу, важкої атлетики, стрільби з лука, фехтування та Львівської обласної федерації лижного спорту; навчально-тренувальний процес спортсменів СДЮШОР «Електрон» зі стрільби з лука, ДЮСШ «Енергія» ФСТ «Україна» з важкої атлетики; навчальний процес студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту, Запорізького національного університету, Львівського державного університету фізичної культури, що підтверджено актами впровадження; підготовлено монографію та текст дисертаційної роботи.

У третьому розділі **«Теоретична підготовка в системі багаторічного вдосконалення спортсменів різних груп видів спорту»** установлено структурно-функціональні особливості теоретичної підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів у різних групах видів спорту. Представлено результати опрацювання навчальних програм для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл та шкіл вищої спортивної майстерності з циклічних, швидкісно-силових, складнокоординаційних, комплексних видів спорту, спортивних ігор та єдиноборства.

Установлено, що у різних групах видів спорту та їх репрезентативних видах наявна дискретність розгляду теоретичної підготовки як відносно самостійного розділу системи багаторічного удосконалення спортсменів. Це пов'язано із

нормативним обсягом часу на реалізацію цього розділу підготовки на різних етапах багаторічного спортивного удосконалення. У циклічних видах спорту навантаження коливається в межах від 18 до 34 год у річному циклі підготовки, єдиноборств – 4–65 год, складнокоординаційних видів спорту – 7–22 год, швидкісно-силових видів спорту – 4–160 год, спортивних ігор – 6–60 год, комбінованих видів спорту – 5–70 год. Це також відображено в співвідношенні обсягів теоретичної та інших видів підготовки спортсменів у річному циклі, де для неї приділяється в циклічних видах спорту від 1,9 до 6,5 %, єдиноборствах – 1,2–3,9 %, складнокоординаційних видах спорту – 1,3–3,2 %, швидкісно-силових – 1,1–12,8 %, спортивних іграх – 1,9–7,4 % та комбінованих видах спорту – 1,6–5,1 % з різноспрямованими тенденціями на етапах багаторічного удосконалення спортсменів.

До нівелювання зацікавленості тренера в ефективній реалізації теоретичної підготовки призводить значний обсяг знань, який він має сформувати у спортсменів. Це ускладнює досягнення високого рівня фаховості тренера з виду спорту.

Структура та зміст програм багаторічного спортивного удосконалення за розділом теоретичної підготовки в різних групах видів спорту (на прикладі окремих видів спорту) засвідчили відсутність конкретизації інформаційного матеріалу, що створює перед спортсменами та тренерами потребу розв'язання завдань з інтерпретації, представлення та контролю цієї сторони підготовленості.

Узагальнення структури та змістового наповнення нормативних документів системи підготовки з видів спорту за розділом теоретичної підготовки вказали на наявність низки протиріч та проблем, серед них основні такі:

- відсутність наслідування інформації та логічного взаємозв'язку окремих розділів і блоків інформації, що розглядаються на різних послідовних етапах системи багаторічного спортивного удосконалення спортсменів;

- потреба в диференціюванні та пріоритетності змісту теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного спортивного удосконалення;

- необхідність обґрунтування інноваційних засобів і методів теоретичної підготовки відповідно до специфіки виду спорту, етапу багаторічної підготовки та індивідуальних особливостей спортсменів;

- відсутність упровадження дидактично обґрунтованої послідовності формування системи спеціальних знань, що міститиме в собі вивчення, засвоєння (усвідомлення), закріплення, повторення та контролювання матеріалу;

- необхідність оновлення змісту теоретичної підготовки та введення блоків інформації соціально-гуманістичної спрямованості, пов'язаних із олімпійською освітою, спортом інвалідів, що зумовлено новітніми тенденціями спорту як соціальної практики;

- відсутність наукового та методичного обґрунтування теоретичної підготовки на вищих етапах багаторічної підготовки спортсменів (максимальної реалізації індивідуальних можливостей спортсменів, поступового зниження результатів, збереження вищої спортивної майстерності, виходу зі спорту вищих досягнень).

Узагальнення даних, пов'язаних зі структурою та змістом нормативних документів підготовки спортсменів у різних групах видів спорту, дає об'єктивні підстави стверджувати про наявність низки науково-практичних завдань та науково-прикладної проблеми загалом. Ця проблема пов'язана із розробкою науково-

методологічного підґрунтя теоретичної підготовки. Її розв'язання сприятиме підвищенню ефективності у вирішенні завдань системи багаторічного вдосконалення спортсменів.

У четвертому розділі «Обґрунтування передумов розробки концепції теоретичної підготовки» з'ясовано ставлення суб'єктів персоніфікованої частини системи підготовки спортсменів до проблем теоретичної підготовки. Проведено опитування спортсменів та фахівців зі спорту. Воно пов'язане із особистісною ідентифікацією (вік, вид спорту, стаж занять, кваліфікація тощо), установленням характеру мотивації до отримання спеціальної інформації в спорті. Окрім того, питання стосувалися змісту та структури теоретичної підготовки, організації її в навчально-тренувальному процесі, шляхів передачі інформації, визначення пріоритетів побудови теоретичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення в спорті. Опитування фахівців зі спорту та спортсменів проведено за методом анкетування. Анкета містила 21 запитання, які стосувалися теоретичної підготовки в спорті.

Спортсмени різної кваліфікації та фахівці зі спорту визначили по-різному значущість основних розділів теоретичної підготовки упродовж етапів багаторічної підготовки (табл. 1).

Таблиця 1

Значущість узагальнених розділів змісту теоретичної підготовки

(у балах, спортсмени n=197, фахівці n=38)

Розділи	Групи респондентів	Етапи багаторічної підготовки спортсменів					
		ПП	ПБП	СБП	ПдВД	МРІМ	ЗіП
Гуманітарні та соціалізувальні знання	Спортсмени	4,28	4,99	5,69	6,48	6,69	6,65
	Фахівці	4,06	4,31	5,31	6,00	5,91	6,03
Змагальна діяльність	Спортсмени	5,04*	5,91	7,21	8,16	8,59	7,93
	Фахівці	4,03*	5,76	7,29	8,41	8,89	8,41
Матеріально-технічне забезпечення	Спортсмени	4,88*	5,50	6,61	7,76	7,96	7,47
	Фахівці	3,81*	5,47	6,09	7,41	7,44	7,50
Медико-біологічне забезпечення	Спортсмени	4,63*	5,26*	6,66	7,77	8,29	8,09
	Фахівці	3,28*	4,25*	6,22	7,64	8,24	8,25
Правила безпеки	Спортсмени	7,48	7,48	7,41	7,00	6,82	6,65
	Фахівці	7,79	7,74	7,32	6,67	6,50	7,00
Система підготовки	Спортсмени	4,66	5,49	6,72	7,93	8,31	7,90
	Фахівці	3,68	5,00	6,77	8,03	8,48	8,14

Примітки: * – $p \leq 0,05$; ПП – етап початкової підготовки;

ПБП – етап попередньої базової підготовки;

СБП – етап спеціалізованої базової підготовки;

ПдВД – етап підготовки до вищих досягнень;

МРІМ – етап максимальної реалізації індивідуальних можливостей;

ЗіП – етапи збереження вищої спортивної майстерності та поступового зниження досягнень.

Для спортсменів значущість така: «Гуманітарні та соціалізувальні знання» оцінили на 4,28–6,69 бала, «Змагальна діяльність» – 5,04–8,59, «Матеріально-технічне забезпечення» – 4,88–7,96, «Медико-біологічне забезпечення» – 4,63–8,29, «Правила безпеки» – 6,65–7,48, «Система підготовки спортсменів» – 4,66–8,31 бала відповідно. Фахівці зі спорту визначили значущість відповідних розділів теоретичної підготовки. Розділ «Гуманітарні та соціалізувальні знання» оцінили на 4,06–6,03 бала, «Змагальна діяльність» – 4,03–8,89, «Матеріально-технічне забезпечення» – 3,81–7,50, «Медико-біологічне забезпечення» – 3,28–8,25, «Правила безпеки» 7,0–7,8, «Система підготовки спортсменів» – 3,68–8,48 бала відповідно. При цьому достовірно ($p \leq 0,05$) вища оцінка значущості спостерігається на етапі початкової підготовки для розділів «Змагальна діяльність», «Матеріально-технічне забезпечення» і «Медико-біологічне забезпечення» та попередньої базової підготовки для розділу «Медико-біологічне забезпечення».

Ефективне розв'язання завдань системи підготовки спортсменів із використанням теоретичної підготовки потребує розгляду на усіх етапах таких блоків інформації: «Правила змагань», «Спортивне екіпування та вимоги до нього», «Збалансоване харчування», «Травми, причини виникнення, профілактика», «Знання з технічної підготовки» та «Знання з фізичної підготовки». Про це стверджують представники усіх кваліфікаційних груп спортсменів та фахівців зі спорту. Загалом основа структури та змісту теоретичної підготовки на етапі початкової підготовки повинна бути представлена 19 блоками інформації, попередньої базової підготовки – 17, спеціалізованої базової підготовки – 17, підготовки до вищих досягнень – 18, максимальної реалізації індивідуальних можливостей – 18 та етапів збереження вищої спортивної майстерності й поступового зниження досягнень – 19 блоками інформації відповідно.

Більшість спортсменів різних кваліфікаційних груп та фахівців зі спорту (68,46–89,19 %) наполягають на введенні до змісту теоретичної підготовки інформації про особливості системи підготовки в «споріднених» видах спорту та правил змагань і системи підготовки з видів спорту, елементи яких використовуються в навчально-тренувальному процесі обраного виду спорту.

Реалізація теоретичної підготовки на ранніх етапах багаторічного удосконалення (початкової підготовки, попередньої та спеціалізованої базової підготовки), на думку більшості спортсменів, повинна відбуватися переважно в поєднанні із технічною та фізичною підготовкою. Починаючи з етапу підготовки до вищих досягнень, є суттєві розбіжності в поглядах спортсменів різних кваліфікаційних груп стосовно поєднання тренувальних впливів теоретичної та інших розділів підготовки спортсменів. При цьому фахівці зі спорту наполягають на пріоритетності поєднання тренувальних навантажень теоретичної з психічною та фізичною підготовкою на більшості етапах багаторічного удосконалення спортсменів

Значна частина спортсменів різних кваліфікаційних груп (42,97–63,10 % респондентів) вважають оптимальними обсяги теоретичної підготовки від 5–6 до 9–10% від річного навантаження (етапи спеціалізованої базової підготовки,

підготовки до вищих досягнень). На усіх інших етапах наявні розбіжності в поглядах респондентів.

Фахівці зі спорту наголошують на необхідності поступового збільшення обсягів теоретичної підготовки від етапу початкової підготовки (1–2 %) до максимальної реалізації індивідуальних можливостей (9–10 %) та різкого зменшення на етапах збереження вищої спортивної майстерності й поступового зниження досягнень (1–2 %) (табл. 2).

Таблиця 2

**Рекомендований обсяг тренувальних навантажень
теоретичної підготовки**

(за результатами опитування спортсменів (n=197)
та фахівців зі спорту (n=38), %)

Етапи багаторічної підготовки (кваліфікаційні групи)		Відносні показники обсягу теоретичної підготовки у річному циклі підготовки, %					
		1–2	3–4	5–6	7–8	9–10	11–12
ПП	Спортсмени	35,08	7,85	8,90	10,99	12,57	24,61
	Фахівці	36,36	12,12	6,06	21,21	6,06	18,18
ПБП	Спортсмени	8,38	27,75	13,61	20,42	19,90	9,95
	Фахівці	6,25	34,38	28,13	3,13	21,88	6,25
СБП	Спортсмени	6,25	6,77	36,46	26,56	13,02	10,94
	Фахівці	6,25	15,63	34,38	21,88	9,38	12,50
ПдВД	Спортсмени	5,73	11,46	28,13	23,96	16,67	14,06
	Фахівці	20,59	8,82	14,71	38,24	8,82	8,82
МРІМ	Спортсмени	8,38	21,99	12,04	16,75	22,51	18,32
	Фахівці	27,78	13,89	2,78	16,67	25,00	13,89
ЗіП	Спортсмени	27,96	11,29	18,28	10,72	13,44	18,28
	Фахівці	35,48	9,68	0,00	19,35	9,68	25,81

Примітки: ПП – етап початкової підготовки;

ПБП – етап попередньої базової підготовки;

СБП – етап спеціалізованої базової підготовки;

ПдВД – підготовки до вищих досягнень;

МРІМ – етап максимальної реалізації індивідуальних можливостей;

ЗіП – етапи збереження вищої спортивної майстерності та поступового зниження досягнень.

Характерними джерелами інформації для спортсменів різних кваліфікаційних груп є тренер (64,29–78,13 % респондентів), друзі та колеги по команді (42,86–65,63 % респондентів), Інтернет (28,57–43,75 %). При цьому найвищі рівні задоволення інформаційної потреби спортсменів (здебільшого та повною мірою) характерні для тренера (42,42–64,06 % респондентів) та Інтернету (28,57–50,00 % респондентів). На думку фахівців зі спорту, найбільш значущими для спортсменів є такі джерела інформації як тренер і друзі та колеги по команді (8,61–9,13 і 5,76–6,93 бала відповідно) (табл. 3).

Особливості використання джерел інформації в теоретичній підготовці

Ранг	Використання спортсменами (% респондентів, n=197)		Задоволення інформаційної потреби спортсменів (% респондентів, n=197)		Значущість (бали, фахівці, n=38)
1	Тренер	ЗМС – 75,00 МСМК – 78,13 МС – 70,54	Тренер	ЗМС – 80,00 МСМК – 87,87 МС – 92,19	Тренер 8,91
2	Друзі та колеги по команді	ЗМС – 42,86 МСМК – 65,63 МС – 54,62	Інтернет (спорт. сайти)	ЗМС – 52,38 МСМК – 84,38 МС – 72,65	Інтернет (спорт. сайти) 6,46
3	Інтернет (спорт. сайти)	ЗМС – 38,10 МСМК – 40,63 МС – 35,43	Сім'я	ЗМС – 38,89	Друзі та колеги по команді 6,45
			Друзі та колеги по команді	МСМК – 53,13 МС – 61,54	

У п'ятому розділі дисертаційної роботи «**Науково-методологічне обґрунтування системи теоретичної підготовки в спорті**» обґрунтовано концепцію теоретичної підготовки в спорті, моделі системи знань спортсменів та чинники ефективності теоретичної підготовки в спорті.

Теоретична підготовка в спорті є системою для наукового пізнання, яка становить сукупність сутностей, суб'єктно-об'єктних відносин із формування спеціальних знань та зв'язки між учасниками педагогічного процесу. Вона може бути виокремлена з середовища спортивної діяльності на певний час для забезпечення різномісного вивчення відповідної сторони підготовки спортсменів.

Концепція теоретичної підготовки в спорті має чотири рівні (див. рис. 1):

- рівень передумов містить елементи, на основі яких сформовано авторську концепцію (система підготовки спортсменів і керівні положення педагогічного та навчально-тренувального процесів);

- рівень базису містить основні явища та процеси (категорії), які визначають специфіку системи теоретичної підготовки в спорті та власне її саму (розділи підготовки спортсменів, зокрема теоретичну підготовку, та етапи багаторічного спортивного удосконалення);

- рівень реалізації має основне функціональне навантаження, низинні (похідні) елементи концепції теоретичної підготовки (принципи, завдання, функції, реалізаційні положення методи, засоби, форми, умови реалізації теоретичної підготовки та її контроль) і реалізаційно-визначальні елементи, відповідно до яких вона повинна будуватися (окремі розділи підготовки спортсменів та конкретизовані етапи багаторічної підготовки);

- рівень результату – підсумок реалізації попередніх рівнів концепції, який складається з таких окремих компонентів: когнітивний (новий рівень аналітичного мислення, розвиток усіх видів розумових процесів спортсменів, серед яких сприйняття, пам'ять, формування понять, вирішення завдань, уява та логіка, що є наслідком нагромадження нових знань); методологічний (утворення сукупності знань про взаємозв'язані способи та прийоми доцільного проведення навчально-

тренувальної та змагальної діяльності); психологічний (зміни на основі отриманих знань психічних процесів і психічних властивостей особистості спортсмена, що дають змогу досягнути вищої ефективності змагальної та тренувальної діяльності); комунікативний (усвідомлення обсягу знань, що забезпечує оптимальний процес обміну інформацією між учасниками системи підготовки спортсменів, залучення до спілкування ефективних вербальних і невербальних засобів із метою якісної передачі та отримання інформації); інтегральний (взаємопроникнення структур накопиченого обсягу системи знань, що лежить в основі змісту теоретичної підготовки з іншими напрямками діяльності спортсменів).

Розроблення організаційно-методологічних основ теоретичної підготовки в спорті дало змогу визначити ті компоненти концепції, які забезпечують її ефективність. Керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу передачі та формування системи спеціальних знань спортсменів і визначають вимоги до змісту, організації і методів процесу теоретичної підготовки, зокрема особистісної орієнтації змісту, критичності, інформатизації, економізації, полісенсорності, інтеграції, контрольованості, гуманізму, утворили сукупність принципів теоретичної підготовки в спорті.

Визначено роль теоретичної підготовки в рамках системи багаторічного спортивного удосконалення, яка реалізовується за допомогою безпосередньої діяльності суб'єкта навчально-тренувальної діяльності та його взаємодії з іншими учасниками цього процесу. У межах цього окреслено сукупність функцій теоретичної підготовки, а саме: когнітивна, соціалізувальна, виховна, комунікативна, мотиваційна, гедоністична, аксіологічна, гностична, діагностично-коригувальна, інформативна, холистична, самореалізування, проектувально-конструктивна, що є новим для теорії спортивного тренування.

Стосовно сукупності методів теоретичної підготовки (спосіб досягнення мети з формування й усвідомлення системи спеціальних знань, спрямованих на забезпечення досягнення спортивного результату та особистісного становлення спортсмена) можна стверджувати про залучення окремих методів (груп), які порізно представлені в науковій та методичній літературі з галузі спорту. Серед них ті, які наявні у науковій та методичній літературі із теоретичної підготовки (вербальні та наочні); ті, які науковці розглядають для реалізації інших сторін підготовленості спортсменів (ігровий та змагальний); ті, які ми ввели до теоретичної підготовки за допомогою структурно-логічного аналізу їх впливу на спортсмена (інформаційного пошуку та інтерактивні методи). Однак сукупність усіх цих методів у межах реалізації завдань теоретичної підготовки ми розглянули вперше.

Аналогічно обґрунтовано засоби теоретичної підготовки (спеціальні тренувальні впливи, вправи), що дають можливість накопичення, опрацювання та усвідомлення системи знань, яка прямо або опосередковано впливає на вирішення основних завдань системи багаторічної підготовки спортсменів. Відповідно до об'єктивних чинників, засоби теоретичної підготовки ми умовно розподілили на основні та допоміжні, технічні та нетехнічні. При добиранні та розробленні засобів теоретичної підготовки визначено потребу врахування основних сенсорних домінант (візуальної, аудіальної, пропріорецептивної). Водночас більшої ефективності засобів варто очікувати при використанні навчально-методичного комплексу з наявністю значної кількості різнопланових компонентів.

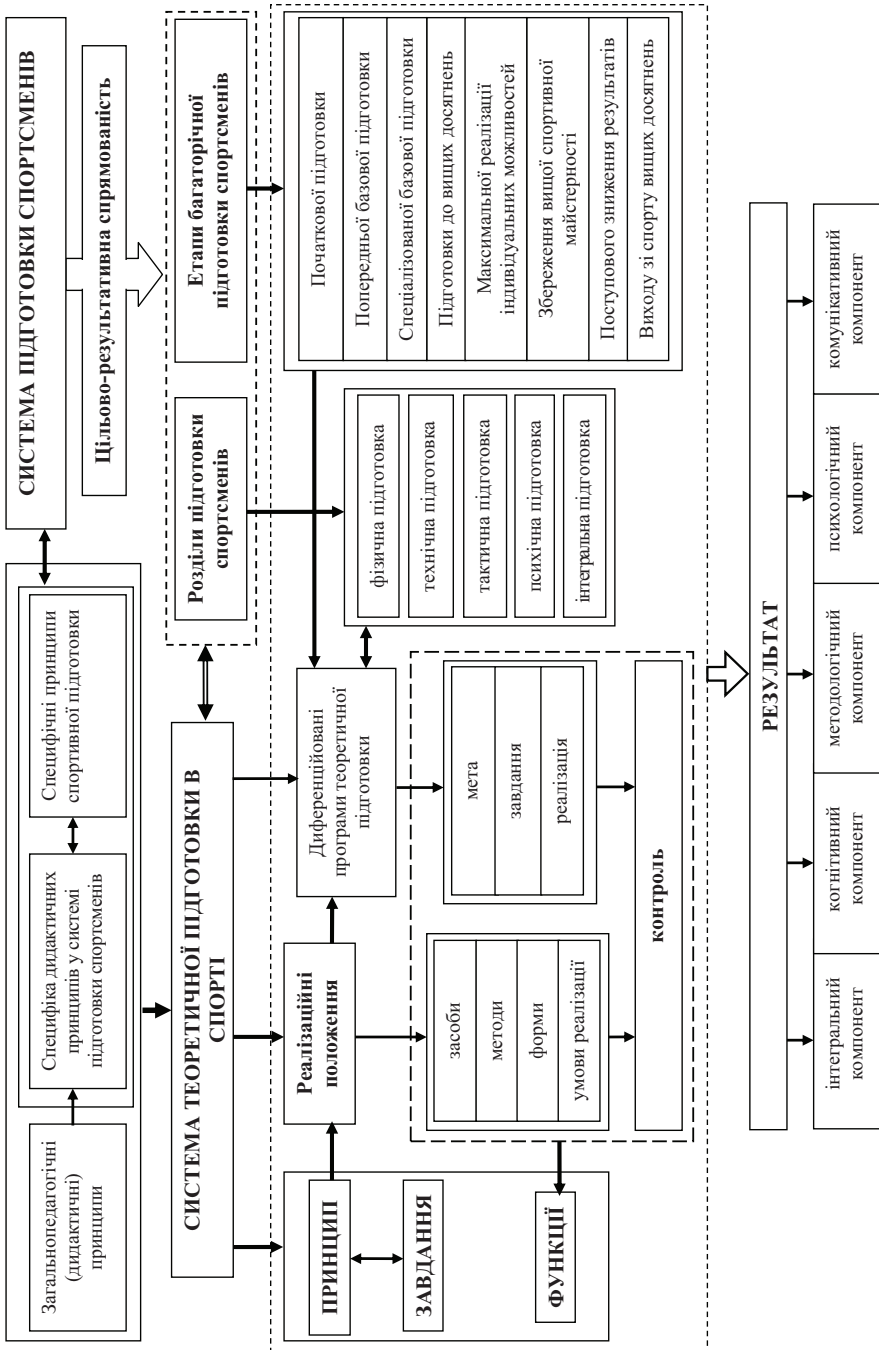

Рис. 1. Концепція теоретичної підготовки в спорті

Інформатизація суспільства та різних галузей його діяльності, науково-технічний та інформаційний розвиток суспільства дає змогу констатувати, що усі нетехнічні засоби можуть бути переведені в технічні шляхом використання конструктивних відповідних інформаційних технологій. Тому конкретизація та визначення ефективності засобів теоретичної підготовки в спорті є одним із стратегічних напрямів подальших наукових досліджень. Ми визначили резерви та охарактеризували такі засоби теоретичної підготовки: книга, навчальний посібник, довідник, журнал, газета, енциклопедія, педагогічне тестування, плакат, фільм, анімація, телевізійні програми, практичні заходи, гра, відкрита лекція, колекціонування, веб-сайт, комп'ютерна програма, мультимедійні інформаційні технології, віртуальна школа, ієрархічні каталоги, інтерактивна дошка тощо.

Для багатьох засобів, запропонованих у межах концепції теоретичної підготовки в спорті, наявне об'єктивне обґрунтування їхньої ефективності, яке вже провели науковці зі спорту та фізичного виховання.

Диференційовані програми, побудовані з урахуванням організаційно-методологічних основ, є основним інструментом реалізації теоретичної підготовки спортсменів. В основі їх структури та змісту є принципи особистісної орієнтації змісту, критичності, інформатизації, економізації, полісенсорності, інтеграції, контрольованості, гуманізації; завдання; когнітивна, соціалізувальна, виховна, комунікативна, мотиваційна, гедоністична, аксіологічна, гностична, діагностично-коригувальна, інформативна, холістична, самореалізація, проектувально-конструктивна функції; засоби; методи, серед яких вербальні, наочні, ігровий, змагальний, інтерактивні, інформаційного пошуку та самоосвіти; умови реалізації та контроль, що відповідають індивідуальним особливостям спортсменів, стосовно яких проводиться теоретична підготовка.

У процесі розв'язання п'ятого завдання дисертаційної роботи ми виявили наявність відмінних підходів до надання моделі системи знань спортсменів (Л. П. Матвеев, 1977; Ю. Ф. Буйлин та ін., 1981). Недоліками цих моделей систем знань є їх спрощене представлення та відсутність функціональних зв'язків між окремими розділами знань.

Також у моделях, які запропонували науковці, виявлено відсутність таких характеристик як первинність цілого відносно частин (цілісність), принципова неможливість зведення властивостей системи до суми властивостей складових її компонентів (неадитивність), можливість декомпозиції системи на компоненти та встановлення зв'язків між ними (структурність), можливість розгляду кожного компонента системи як частини (підсистеми) ширшої глобальної системи (ієрархічність).

Зміст теоретичної підготовки в спорті ми пов'язуємо з авторською моделлю системи знань спортсменів (рис. 2), із структурно-функціональними зв'язками та підсистемами «Основні знання» й «Допоміжні знання». Підсистема «Основні знання» містить групи знань і розділи, які відповідають специфіці цільово-результативних аспектів системи підготовки спортсменів. Група «Система підготовки спортсменів» містить розділи інформації «Змагальна діяльність» і «Навчально-тренувальний процес», група «Забезпечення системи підготовки спортсменів» – «Матеріально-технічне забезпечення» й «Медико-біологічне

забезпечення» та відносно самостійні розділи «Гуманітарні та соціалізувальні знання» і «Безпека, правила безпеки».

Рис. 2. Авторська модель системи знань спортсменів

Розв'язання четвертого та п'ятого завдань роботи дало змогу визначити чинники ефективності теоретичної підготовки в спорті. До них належать джерела та шляхи, умови реалізації, обсяг, кількість учасників, період реалізації та контроль.

У межах обґрунтування чинника ефективності теоретичної підготовки в спорті, пов'язаного із джерелами та шляхами інформації, виявлено незначну кількість наукових даних щодо використання в теоретичній підготовці спорту засобів телебачення та наукової літератури як шляху передачі інформації у фізичному вихованні та загальній дидактиці. Ми розширили, систематизували та розподілили ці шляхи на особистісні – тренери, друзі та колеги по команді, представники сім'ї, та опосередковані – література, телебачення, Інтернет тощо.

З'ясування змісту діяльності, сукупності завдань та функцій діяльності певних соціальних інститутів дало змогу виокремити деякі з них, які є визначальними та відповідальними за створення сукупності й обсягу тих знань, що потребують передачі в межах теоретичної підготовки. Ми об'єднали їх у групу джерел інформації, зокрема це федерації з видів спорту, Національний олімпійський комітет, інші громадські та державні організації.

Установлено, що умови реалізації є об'єктивним чинником ефективності теоретичної підготовки. Проте вони мали фрагментарне вивчення у науковій та методичній літературі за проблематикою теоретичної підготовки. Усвідомлення сутності процесу теоретичної підготовки в спорті дало змогу виокремити

дистанційні та організовані умови реалізації теоретичної підготовки, а також реалізацію в стихійних умовах, самостійно та охарактеризувати взаємозв'язки між ними.

У наукових дослідженнях обсяг теоретичної підготовки як чинник її ефективності загалом не розглядався. За обсягом змісту теоретичну підготовку ми розподілили на такі рівні: узагальнена, тематична, сегментарна, деталізована, дефініційна теоретична підготовка. Ці дані дають змогу диференціювати обсяг інформації для створення окремих програм теоретичної підготовки, що можуть бути предметом подальших наукових пошуків.

Структуризація та визначення особливостей кількісного складу спортсменів, задіяних до реалізації теоретичної підготовки, вказали на потребу виокремлення кількості учасників як чинника ефективності цього процесу. Це об'єктивна потреба організації навчально-тренувального процесу. За допомогою цього виокремлено індивідуальну, групову (з урахуванням спільних ознак діяльності та без них), командну та спільну теоретичну підготовку.

Стосовно періоду реалізації зазначимо, що для всіх наявних наукових досліджень характерним є акцентування на вивченні теоретичної підготовки на етапах системи багаторічної підготовки спортсменів. Ми розглянули можливість реалізації теоретичної підготовки на рівні превентивної, фахової та постфахової теоретичної підготовки, що має суттєві резерви для підвищення ефективності теоретичної підготовки загалом.

Аксіоматичною є потреба контролю системи підготовки спортсменів загалом (В. М. Платонов, 2004). Аналізування наукової та методичної літератури разом із об'єктивними особливостями реалізації теоретичної підготовки в спорті дали можливість диференціювати контроль за періодом проведення (оперативний, поточний, етапний) та його якістю (умовний, частковий, комплексний, поверхневий і поглиблений).

У шостому розділі **«Експериментальна перевірка реалізаційних положень концепції теоретичної підготовки у спорті»** проведено низку педагогічних експериментів із перевірки окремих положень концепції теоретичної підготовки в природних умовах навчально-тренувального процесу спортсменів.

Перевірку ефективності організаційно-методологічних основ теоретичної підготовки в спорті проведено у констатувальних та формувальних педагогічних експериментах із відслідковуванням об'єктивних показників теоретичної підготовленості та їхніх змін у результаті реалізації диференційованих програм. Програми побудовано на основі урахування індивідуальних особливостей спортсменів, стосовно яких проводяться тренувальні впливи.

Дисонанс рівня кваліфікації та теоретичної підготовленості спортсменів на етапах спеціалізованої базової підготовки та підготовки до вищих досягнень у гандболі за блоками інформації розділу «Система підготовки спортсменів» – «Техніка» – 15,0 % та «Тактика» – 31,4 % правильних відповідей, та недостатні показники теоретичної підготовленості за блоком «Правила» (67,66–74,00 % правильних відповідей) розділу «Змагальної діяльності» вказали на резерви удосконалення теоретичної підготовленості за допомогою використання оновлених

джерел інформації, поглиблення взаємозв'язку теоретичних і практичних занять, удосконалення вміння якісного формулювання відповідей.

На етапах попередньої базової та спеціалізованої базової підготовки наявна суттєва диспропорція ($p \leq 0,05$) між теоретичною підготовленістю спортсменів з фехтування (1,60–2,47 бала) та значущістю блоків інформації «Історія зародження та розвитку фехтування», «Теорія та методика підготовки спортсменів» (2,84– 3,90 бала).

Більш виражений дисонанс ($p \leq 0,05$ – $0,01$) наявний за більшістю блоків інформації на етапах підготовки до вищих досягнень та максимальної реалізації індивідуальних можливостей між значущістю змісту теоретичної підготовки для фехтувальників (4,00–4,96 бала) та їхньою теоретичною підготовленістю (2,60– 3,34 бала). Достовірних відмінностей в оцінках експертів (3,00–4,33 бала) та теоретичної підготовленості спортсменів у фехтуванні (2,76–3,37 бала) за блоком інформації «Олімпізм» немає, починаючи з етапу спеціалізованої базової підготовки ($p > 0,05$).

Диференційована програма теоретичної підготовки спортсменів на етапі початкової підготовки в стрільбі з лука була побудована на основі врахування результативно-значущих блоків розділу «Гуманістичні та соціалізувальні знання». Її структура та зміст передбачали використання ігрового і змагального методів та окремих засобів теоретичної підготовки, пов'язаних із темами «Види спорту в програмі Ігор Олімпіад», «Міста-організатори Ігор Олімпіад», «Олімпійська історія», «Провідні спортсмени-лучники України». Ефективність диференційованої програми теоретичної підготовки спортсменів на етапі початкової підготовки підтверджено більшими значеннями внутрішньгрупових та міжгрупових відмінностей (на 1,1–2,2 бала, $p < 0,01$) та загалом теоретичної підготовленості стрільців з лука експериментальної групи (56,1–69,6 %, при $p < 0,01$) (табл. 4).

Таблиця 4

**Ефективність диференційованої програми
удосконалення теоретичної підготовленості стрільців із лука**

Блоки знань	ЕГ (n=18)		U _{розр} , р	КГ (n=16)		U _{розр} , р	Достовірність відмінностей ЕГ та КГ	
	до ПЕ (бали)	після ПЕ (бали)		до ПЕ (бали)	після ПЕ (бали)		до ПЕ	після ПЕ
Історія зародження і розвиток стрільби з лука	1,2	2,3	34,5 <0,01	1,4	1,5	120,0 >0,05	115,5 >0,05	48,5 <0,01
Змагальна діяльність	1,9	3,7	45,0 <0,01	1,8	1,8	134,0 >0,05	124,0 >0,05	37,0 <0,01
Техніка стрільби з лука	2,9	3,0	127,0 >0,05	3,0	3,0	142,0 >0,05	132,0 >0,05	143,5 >0,05
Олімпізм	2,4	4,6	12,5 <0,01	2,6	2,6	140,0 >0,05	113,5 >0,05	23,0 <0,01

Примітки: ЕГ – експериментальна група; КГ – контрольна група; ПЕ – педагогічний експеримент; U_{кр} (n=18)=95 при $p < 0,05$ та 76 при $p < 0,01$; U_{кр} (n=16)= 83 при $p < 0,05$ та 66 при $p < 0,01$.

Внутрішньогрупові зростання теоретичної підготовленості спортсменів 14,86–64,00 % за основними інформаційними блоками і темами вказали на ефективність методів інформаційного пошуку та самоосвіти теоретичної підготовки у важкій атлетиці на етапах підготовки до вищих досягнень та максимальної реалізації індивідуальних можливостей (табл. 5).

Таблиця 5

Ефективність диференційованої програми удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів з важкої атлетики

Блоки інформації	Вихідні показники		Міжгрупові відмінності вихідних показників	Підсумкові показники		Міжгрупові відмінності підсумкових показників	Внутрішньогрупові зміни показників у педагогічному експерименті	
	ЕГ1 (n=9)	ЕГ2 (n=10)		Абс. (%)	ЕГ1 (n=9)		ЕГ2 (n=10)	Абс. (%)
Харчування (8 тестових завдань)	3,11 ±0,81	2,70 ±1,04	0,41 (15,23)	7,56 ±0,49	7,50 ±0,50	0,06 (0,74)	4,44* (58,82)	4,80* (64,00)
Фармакологія (9 тестових завдань)	3,00 ±1,33	3,50 ±1,60	0,50 (14,29)	7,56 ±0,81	7,50 ±0,80	0,06 (0,74)	4,56* (60,29)	4,00* (53,33)
Змагальна діяльність (9 тестових завдань)	7,00 ±1,11	8,20 ±0,68	1,20* (14,63)	8,22 ±0,96	8,30 ±0,98	0,08 (0,94)	1,22* (14,86)	0,10 (1,20)
Основи теорії і методики підготовки (5 тестових завдань)	3,33 ±0,96	4,10 ±0,72	0,77 (18,70)	4,22 ±0,52	4,30 ±0,70	0,08 (1,81)	0,89* (21,05)	0,20 (4,65)
Олімпізм (15 тестових завдань)	9,67 ±3,11	10,60 ±2,00	0,93 (8,81)	14,33 ±0,96	14,00 ±0,60	0,33 (2,38)	4,67* (32,56)	3,40* (24,29)
Загалом (46 тестових завдань)	26,11 ±4,81	29,10 ±2,88	2,99 (10,27)	41,89 ±2,77	41,60 ±1,60	0,29 (0,69)	15,78* (37,67)	12,50* (30,35)

Примітки: * – $p \leq 0,05$ ($U_{кр}$ (n=9)=21; (n=10)= 27, (n=9–10) – 24);
ЕГ1 – експериментальна група 1;
ЕГ2 – експериментальна група 2.

Статистично достовірних відмінностей між показниками спортсменів експериментальної групи 1, які проводили інформаційний пошук із використанням джерельної бази бібліотеки ЛДУФК, та експериментальної групи 2, які

користувалися доступом до баз інформації мережі Інтернет, не було. Відносні показники відмінностей теоретичної підготовки становили 0,69–2,38 % правильних розв'язань завдань при $p > 0,05$.

У сьомому розділі «Аналіз та обговорення результатів дослідження» узагальнено результати дисертаційного дослідження, розкрито їхню практичну та теоретичну значущість, висвітлено дискусійні положення.

Аналіз та узагальнення результатів дослідження, зіставлення їх із відомою науковою інформацією дали нам змогу стверджувати про отримання наукових даних трьох рівнів новизни: ті, які набули подальшого розвитку, удосконалили наявні, та нові наукові дані.

За результатами дисертаційного дослідження **набули подальшого розвитку** відомості про значення теоретичної підготовки в спорті як чинника соціалізації спортсмена (К. Георгиадис, 2007; Т. И. Булычева, 2008; М. М. Булатова, 2010; С. Н. Бубка, 2014); наукові положення диференціації розділів підготовки спортсменів на основі врахування їхньої кваліфікації, етапу багаторічної підготовки та індивідуальних особливостей спортсменів (Л. П. Матвеев, 1977; В. С. Келлер, 1992; В. Д. Буштрук, 2002; А. Г. Васильчук, 2009; В. Е. Виноградов, 2012).

У результаті роботи **удосконалено** обґрунтування засобів теоретичної підготовки в спорті для реалізації положень нормативно-правового регулювання галузі фізичної культури та спорту, зокрема нормативно-правових документів, серед яких закони України, укази Президента України, державні програми та програми для ДЮСШ, СДЮШОР і ШВСМ із окремих видів спорту. Удосконалено дефініції принципів, завдання, функції, метод, засіб, умови реалізації, контроль теоретичної підготовки в сукупності знань системи підготовки спортсменів (В. С. Келлер, 1992; Г. М. Каджаспирова, 2001; В. Н. Платонов, 2004; А. Г. Давыдовский, 2008; Л. М. Городенко, 2010); наукові положення про значущість розділів змісту теоретичної підготовки та особливостей її організації на різних етапах системи багаторічної підготовки спортсменів (С. І. Белих, 2005; В. А. Греховодов, 2007; Ю. С. Воронов, 2009; В. М. Костюкевич 2011; В. А. Воробьев, 2012); наукові дані щодо врахування засад інформатизації в теоретичній підготовці у спорті (Р. Ф. Абдеев, 1994; В. С. Ашанин, 2008; М. И. Бочаров, 2009; О. А. Томенко, 2011; В. М. Шамардін, 2013).

У результаті проведеного дисертаційного дослідження **вперше** здійснено таке:

- обґрунтовано концепцію теоретичної підготовки у спорті, встановлено та охарактеризовано її організаційно-методологічні рівні, в межах яких обґрунтовано сукупність засобів та методів, принципів і функцій теоретичної підготовки в спорті. Організаційно-методологічні рівні є основою ефективності системи теоретичної підготовки та формування теоретичної підготовленості спортсменів, що забезпечена використанням диференційованих програм теоретичної підготовки із урахуванням принципів, завдань, функцій, методів, засобів, умов реалізації та контролю, відповідно до індивідуальних особливостей спортсменів (спортивна кваліфікація, етап багаторічної підготовки, стать, вид спорту тощо). У межах формування змісту концепції в спорті обґрунтовано сукупності засобів та методів, принципів та функцій теоретичної підготовки. Це пов'язано із визначенням основних положень вчення про засоби, методи, організацію тощо системи теоретичної підготовки, а

також визначенням сукупностей принципів (особистісної орієнтації змісту, критичності, інформатизації, економізації, полісенсорності, інтеграції, контрольованості, гуманізації), функцій (когнітивної, соціалізувальної, виховної, комунікативної, мотиваційної, гедоністичної, аксіологічної, гностичної, діагностично-коригувальної, інформативної, холістичної, самореалізації, проектувально-конструктивної) та методів (вербальних, наочних, ігрового, змагального, інтерактивних, інформаційного пошуку та самоосвіти) теоретичної підготовки;

- установлено чинники ефективності теоретичної підготовки в спорті, до яких належать такі: обсяг інформації, джерела та шляхи передачі інформації, кількість учасників, період та умови реалізації, контроль. Вони є об'єктивними компонентами існування системи теоретичної підготовки, а також є окремими структурно-функціональними утвореннями;

- створено модель системи знань спортсменів, яка ґрунтується на структурно-функціональних зв'язках підсистем основних і допоміжних знань та є основою змісту теоретичної підготовки в спорті. Підсистема «Основні знання» містить групи «Система підготовки спортсменів» і «Забезпечення системи підготовки спортсменів» та пов'язані із ними розділи інформації «Змагальна діяльність», «Навчально-тренувальний процес», «Матеріально-технічне забезпечення» і «Медико-біологічне забезпечення» відповідно. Відносно самостійними є розділи інформації «Гуманітарні та соціалізувальні знання» і «Безпека, правила безпеки»;

- визначено структуру і зміст теоретичної підготовки у системі багаторічного удосконалення спортсменів. Вона містить комплекс стандартизованих та варіативних інформаційних тем, блоків і розділів теоретичної підготовки. Стандартизована частина в різних видах спорту пов'язана із такими блоками: «Правила змагань», «Спортивне екіпування та вимоги до неї», «Збалансоване харчування», «Травми, причини виникнення, профілактика», «Знання з технічної підготовки» та «Знання з фізичної підготовки». Варіативна частина на різних етапах містить 17–19 блоків змісту теоретичної підготовки відповідно.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розв'язано науково-прикладну проблему, пов'язану із протиріччям між обов'язковістю теоретичної підготовки як відносно самостійної сторони підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів та відсутністю її належного науково-методологічного обґрунтування.

1. Характеристиками соціальної практики спорту сьогодні є глобальність, універсальність, гармонійність, демократичність. Інформатизація суспільства загалом та галузі фізичної культури і спорту України зокрема створила основи для формування нових чинників ефективної організації та забезпечення функціонування спорту. Розроблення науково-методичного підґрунтя системи підготовки спортсменів зумовило удосконалення рівня спортивних результатів та підвищення вимог до підготовленості спортсменів у різних групах видів спорту. У масиві наукової інформації виокремлено та обґрунтовано поєднання спрямованого

удосконалення відносно самостійних і водночас тісно взаємопов'язаних сторін системи підготовки спортсменів у різних видах спорту.

Дискретність вивчення теоретичної підготовки фахівцями з фізичного виховання та фахівцями зі спорту, відсутність урахування індивідуальних особливостей спортсменів та еволюційних змін спортивної діяльності поряд із незначною часткою розв'язаних науково-практичних завдань теоретичної підготовки вказали на актуальність науково-прикладної проблеми створення концепції теоретичної підготовки в спорті.

Проблемне поле теоретичної підготовки в спорті окреслене потребою створення ефективних організаційно-методичних основ функціонування системи теоретичної підготовки, які б забезпечували реалізацію завдань системи багаторічного удосконалення спортсменів, серед яких основними є сприяння гармонійному розвитку особистості спортсмена та досягнення ним максимального індивідуального спортивного результату.

2. Нормативно-правове підґрунтя теоретичної підготовки в спорті визначається змістом основоположних документів із галузі фізичної культури та спорту (Закон України про «Фізичну культуру і спорт», Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту»), освіти (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Укази Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти, «Про забезпечення дальшого розвитку вищої освіти в Україні», постанова Кабінету Міністрів України про державну програму «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці») та процесів інформатизації (Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про Концепцію Національної програми інформатизації»).

3. Структурно-функціональні особливості теоретичної підготовки в різних групах видів спорту характеризуються суттєвою варіативністю абсолютних та відносних показників обсягу тренувальних навантажень (від 4 до 160 год та від 1,1 до 12,8 % відповідно в річному циклі підготовки).

Спільними ознаками теоретичної підготовки для різних видів спорту є визначення їх змісту як сукупності розділів інформації, формування основних її завдань, обсяги на усіх (окрім вищих) етапах багаторічного спортивного удосконалення, методи теоретичної підготовки.

На прикладі різних груп видів спорту встановлено потреби в обґрунтуванні інноваційних засобів та методів теоретичної підготовки; дидактично правильного змісту, що міститиме вивчення, засвоєння, закріплення, повторення та контроль формування системи знань. Оновлення та конкретизація системи знань спортсменів; пріоритетність та логічний взаємозв'язок розділів та блоків інформації на різних етапах багаторічної підготовки спортсменів формують комплекс проблем реалізації системи теоретичної підготовки на сучасному етапі функціонування спорту.

4. У ставленні учасників персоніфікованої частини системи підготовки спортсменів до проблем теоретичної підготовки встановлено відмінності серед спортсменів та фахівців зі спорту. Абсолютні оцінки значущості розділу теоретичної підготовки «Гуманітарні та соціалізувальні знання» серед спортсменів

становили 5,46–6,20 бала та фахівців зі спорту – 4,1–6,0 бала; «Змагальна діяльність» – 6,51–7,70 бала та 4,0–8,89 бала; «Матеріально-технічне забезпечення» – 5,53–7,00 бала та 3,81–7,50 бала; «Медико-біологічне забезпечення» – 5,83–7,09 бала та 3,28–8,25 бала; «Правила безпеки» – 5,55–7,64 бала та 7,0–7,8 бала; «Система підготовки спортсменів» – 5,89–7,26 бала та 3,68–8,48 бала відповідно. Характерними особливостями для спортсменів різних кваліфікаційних груп є вужчий діапазон оцінок упродовж етапів багаторічного спортивного удосконалення та нижчі максимальні значення значущості розділів теоретичної підготовки. Для фахівців зі спорту встановлено ширший діапазон оцінок значущості, їх пряmlinійне зростання від етапу початкової підготовки до підготовки до вищих досягнень та подальшу стабілізацію.

5. Відносні показники обсягу теоретичної підготовки в річному циклі підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення на рівні 5–8 % запропонували 36,46–48,81 % спортсменів різних кваліфікаційних груп. За твердженням 36,36–62,51 % фахівців зі спорту, відносні показники обсягу теоретичної підготовки в річному циклі підготовки повинні зростати від 1–2 % на етапі початкової підготовки до 9–10 % на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей.

6. Результативність наявної системи теоретичної підготовки спортсменів дає підстави констатувати її низьку ефективність, що підтверджено такими даними:

- об'єктивно незадовільні показники теоретичної підготовленості спортсменів порівняно з їх кваліфікацією. Це засвідчено серед спортсменів на етапах спеціалізованої базової підготовки та підготовки до вищих досягнень з гандболу (блоки «Техніка» – 15,0 % та «Тактика» – 31,4 % правильних відповідей) розділу «Система підготовки спортсменів» та нижчі за оптимальні показники теоретичної підготовленості за блоком «Правила» (67,66–74,00 % правильних відповідей);

- наявність диспропорції ($p \leq 0,05$) між теоретичною підготовленістю спортсменів на етапах попередньої базової і спеціалізованої базової підготовок (1,60–2,47 бала) та етапах підготовки до вищих досягнень і максимальної реалізації індивідуальних можливостей (2,60–3,34 бала) у фехтуванні та значущістю блоків інформації змісту теоретичної підготовки фехтувальників на цих етапах (2,84–3,90 та 4,00–4,96 бала відповідно).

7. Концепцію теоретичної підготовки в спорті побудовано з виокремленням чотирьох ієрархічних складових: рівень передумов (система підготовки спортсменів і керівні положення педагогічного та навчально-тренувального процесів), рівень базису (система теоретичної підготовки, розділи підготовки спортсменів та етапи багаторічного спортивного удосконалення), рівень реалізації (принципи, завдання, функції, реалізаційні положення, методи, засоби, форми, умови реалізації, контроль та реалізаційно-визначальні елементи: окремі розділи підготовки спортсменів та конкретизовані етапи багаторічної підготовки); рівень результату (когнітивний, методологічний, психологічний, комунікативний та інтегральний компоненти).

8. Організаційно-методологічні основи теоретичної підготовки в спорті забезпечують створення ефективних диференційованих програм із урахуванням

варіативних чинників системи підготовки спортсменів (етап багаторічної підготовки, специфіка виду спорту, індивідуальні особливості спортсменів тощо) на підставі сукупності взаємопов'язаних компонентів та закономірностей існування системи теоретичної підготовки в спорті, при яких об'єктивними чинниками ефективності є обсяг інформації, джерела та шляхи передачі інформації, кількість учасників, період та умови реалізації, контроль.

9. Ефективність диференційованих програм теоретичної підготовки зумовлюється урахуванням сукупності принципів (особистісної орієнтації змісту, критичності, інформатизації, економізації, полісенсорності, інтеграції, контрольованості, гуманізації), функцій (когнітивної, соціалізувальної, виховної, комунікативної, мотиваційної, гедоністичної, аксіологічної, гностичної, діагностично-коригувальної, інформативної, холістичної, проєктувально-конструктивної та самореалізування) і методів (вербальних, наочних, ігрового, змагального, інтерактивних, інформаційного пошуку та самоосвіти).

10. Авторська модель системи знань спортсменів вирізняється наявністю та урахуванням структурно-функціональних зв'язків підсистем «Основні знання» та «Допоміжні знання». Підсистема «Основні знання» складається з груп «Система підготовки спортсменів» (розділи «Змагальна діяльність» і «Навчально-тренувальний процес») та «Забезпечення системи підготовки спортсменів» (розділи «Матеріально-технічне забезпечення» і «Медико-біологічне забезпечення») та відносно самостійних розділів «Гуманітарні та соціалізувальні знання» і «Безпека». Стандартизована частина моделі системи знань спортсменів, незалежно від етапу підготовки та групи видів спорту, повинна бути представлена такими блоками: «Правила змагань», «Спортивне екіпування та вимоги до нього», «Збалансоване харчування», «Травми, причини виникнення, профілактика», «Знання з технічної підготовки» та «Знання з фізичної підготовки». Варіативна частина містить від 17 до 19 змістових блоків інформації відповідно до етапу багаторічного удосконалення спортсменів та специфіки виду спорту.

11. Ефективність реалізаційних положень нашої концепції теоретичної підготовки підтверджено такими результатами:

- зростання теоретичної підготовленості спортсменів на етапі початкової підготовки, більші значення внутрішньогрупових та міжгрупових відмінностей (1,1–2,2 бала, 56,1–69,6 % при $p < 0,01$) у результаті використання диференційованої програми, побудованої на основі врахування структурно значущих блоків розділу «Гуманістичні та соціалізувальні знання» і використання ігрового та змагального методів;

- внутрішньогрупові зростання теоретичної підготовленості спортсменів (14,86–64,00 %, $p \leq 0,05$) на етапах підготовки до вищих досягнень та максимальної реалізації індивідуальних можливостей у результаті використання диференційованої програми за допомогою методів інформаційного пошуку та самоосвіти. При цьому зафіксовано відсутність відмінностей між спортсменами, які проводили інформаційний пошук із використанням джерельної бази бібліотеки ЛДУФК, та тими, які користувалися доступом до баз інформації мережі Інтернет (0,69–2,38 % правильно розв'язаних завдань при $p > 0,05$).

12. Обґрунтування організаційно-методологічних основ теоретичної підготовки у спорті забезпечує якісну побудову системи підготовки спортсменів та в поєднанні зі знаннями про соціальну, культурну та біологічну єдність людини визначає вагомість теоретичної підготовки як компонента удосконалення спортивної майстерності та чинника соціалізації спортсмена.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Пітин М. Теоретична підготовка в спорті : монографія / Мар'ян Пітин. – Л. : ЛДУФК, 2015. – 372 с.

Публікації у наукових фахових виданнях України

2. Бріскін Ю. Обґрунтування засобу теоретичної підготовки юних фехтувальників (на прикладі провідних фехтувальників України) / Бріскін Юрій, Пітин Мар'ян, Задорожна Ольга // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2013. – Вип. 15. – С. 289–295.

Здобувачеві належить формування наукової ідеї створення засобу теоретичної підготовки фехтувальників.

3. Задорожна О. Значущість компонентів теоретичної підготовки фехтувальників на різних етапах багаторічного удосконалення / Ольга Задорожна, Мар'ян Пітин // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2012. – № 1. – С. 212–215. *Здобувачеві належить виокремлення компонентів теоретичної підготовки, математико-статистична обробка та узагальнення даних.*

4. Знання про спортивний інвентар як компонент теоретичної підготовки у гірськолижному спорті / Сергій Антонов, Мар'ян Пітин, Олена Шай, Вероніка Капаціла // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2013. – Вип. 13 (40). – С. 12–18.

Здобувачеві належить постановка проблеми та обґрунтування компонента теоретичної підготовки.

5. Пітин М. Авторська модель системи знань спортсменів / Пітин Мар'ян // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2013. – Вип. 10 (37). – С. 89–95.

6. Пітин М. Загальна характеристика концепції теоретичної підготовки у спорті / Мар'ян Пітин // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини; за заг. ред. Є. Н. Приступи. – Л., 2014. – Вип. 18, т. 1. – С. 213–218.

7. Пітин М. Загальна характеристика системи теоретичної підготовки у спорті / Мар'ян Пітин // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2014. – Вип. 18, т. 2. – С. 173–178.

8. Пітин М. Засоби теоретичної підготовки у системі багаторічного удосконалення спортсменів / Мар'ян Пітин, Ольга Задорожна // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2013. – Вип. 17, т. 1. – С. 169–173.

Здобувачеві належить визначення напрямів адаптації засобів теоретичної підготовки до специфіки виду спорту.

9. Пітин М. Зміни показників теоретичної підготовленості юних фехтувальників у макроциклі підготовки / Мар'ян Пітин, Ольга Задорожна // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2013. – Вип. 11 (38). – С. 63–69.

Здобувачеві належить обґрунтування засобів контролю теоретичної підготовленості та узагальнення результатів.

10. Пітин М. Інформація про відомих спортсменів та тренерів як складова теоретичної підготовки у стрільбі з лука / Мар'ян Пітин, Наталія Стецькович // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2012. – Вип. 13. – С. 196–203.
Здобувачеві належить наукова ідея, розробка алгоритму дослідження та інтерпретація результатів.

11. Пітин М. Класифікація теоретичної підготовки за джерелами та шляхами передачі інформації / Мар'ян Пітин // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2014. – Вип. 6 (49). – С. 112–120.

12. Пітин М. Класифікація теоретичної підготовки за періодом реалізації / Мар'ян Пітин // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2014. – № 3. – С. 82–85.

13. Пітин М. Модель ігрового засобу формування знань із олімпійської освіти у теоретичній підготовці стрільців з лука на ранніх етапах підготовки / Мар'ян Пітин, Наталя Стецькович, Ольга Задорожна // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2012. – Вип. 14. – С. 92–99.

Здобувачеві належить наукова ідея, розробка моделі та обґрунтування її варіативності.

14. Пітин М. Нормативно-правове забезпечення інформатизації фізичної культури і спорту / Мар'ян Пітин // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Л., 2012. – Вип. 16, т. 1. – С. 209–215.

15. Пітин М. Обґрунтування опитування спортсменів із проблематики теоретичної підготовки / Мар'ян Пітин // Молодіжний науковий вісник Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія: Фізичне виховання. – Луцьк, 2013. – Вип. 10. – С. 95–99.

16. Пітин М. Обґрунтування опитування фахівців спорту з проблематики теоретичної підготовки / Мар'ян Пітин // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2013. – Вип. 9 (36). – С. 92–97.

17. Пітин М. Обізнаність гандболістів на етапі підготовки до вищих досягнень з теорії обраного виду спорту / М. Пітин, О. Білик // Теорія і практика фізичного виховання. – 2012. – № 2. – С. 146–153.

Здобувачеві належить розробка схеми дослідження, обговорення та узагальнення результатів.

18. Пітин М. Обізнаність гандболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки з теорії обраного виду спорту / Мар'ян Пітин // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2012. – № 3. – С. 51–54.

19. Пітин М. Організаційно-методичні аспекти теоретичної підготовки спортсменів-гірськолижників / М. Пітин // Теорія та практика фізичного виховання. – 2013. – № 1. – С. 109–120.

20. Пітин М. Оцінка ефективності експериментальної програми теоретичної підготовки юних стрільців з лука на початковому етапі тренування / Мар'ян Пітин, Юрій Бріскін, Юрій Можаровський // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 18. – С. 202–207.

Здобувачеві належить розробка схеми та проведення дослідження, узагальнення результатів.

21. Пітин М. П. Авторська програма удосконалення теоретичної підготовленості юних стрільців із лука / М. П. Пітин // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2013. – Вип. 16. – С. 160–168.

22. Пітин М. П. Значущість компонентів теоретичної підготовки на ранніх етапах багаторічної підготовки юних стрільців з лука / М. П. Пітин, Н. М. Стецькович, Є. І. Хітров // Вісник Запорізького нац. ун-ту : [зб. наук. пр.]. Серія: Фізичне виховання та спорт. – Запоріжжя, 2012. – № 1 (7). – С. 248–254.

Здобувачеві належить обґрунтування бланка опитування, математико-статистична обробка та узагальнення результатів.

23. Пітин М. П. Місце теоретичної підготовки спортсменів у системі багаторічного удосконалення у тхеквондо ВТФ / М. П. Пітин // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2013. – Вип. 7 (33), т. 2. – С. 103–108.

24. Пітин М. П. Моделі систем знань у теоретичній підготовці спортсменів / М. П. Пітин // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2013. – Вип. 112, т. 2. – С. 216–220.

25. Пітин М. Переваги процесів інформатизації для галузі фізичної культури і спорту / Мар'ян Пітин // Теорія та методика фізичного виховання. – 2012. – № 4 (90). – С. 35–39.

26. Пітин М. Принципи теоретичної підготовки у спорті / Мар'ян Пітин // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2014. – Вип. 17. – С. 532–538.

27. Пітин М. Структура і зміст теоретичної підготовки у системі багаторічного удосконалення стрільців із лука / Мар'ян Пітин // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2013. – № 3. – С. 20–23.

28. Пітин М. Теоретична підготовка в системі багаторічного спортивного вдосконалення важкоатлетів / Мар'ян Пітин // Молодіжний науковий вісник Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія: Фізичне виховання. – Луцьк, 2013. – Вип. 9. – 125–129.

**Публікації у наукових фахових виданнях України,
що внесені до міжнародних наукометричних баз**

29. Брискин Ю. А. Структура и содержание теоретической подготовки фехтовальщиков / Ю. А. Брискин, М. П. Питын, О. Р. Задорожная // Физическое воспитание студентов. – 2013. – № 4. – С. 10–14. *(Видання внесене до міжнародних наукометричних баз: CrossRef; Ulrich's Periodicals Directory; WorldCat; DOAJ та ін.).* *Здобувачеві належить виокремлення проблеми та аналіз програм підготовки фехтувальників.*

30. Бріскін Ю. Характеристика теоретичної підготовленості фехтувальників на різних етапах багаторічної підготовки / Юрій Бріскін, Мар'ян Пітин, Ольга Задорожна // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2012. – № 2 (8). – С. 24–32. *(Видання внесене до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus Journals Master List).*

Здобувачеві належить розробка бланків опитування та інтерпретація міжкваліфікаційних відмінностей.

31. Пітин М. Ігровий метод у теоретичній підготовці стрільців з лука на етапі початкової підготовки / Мар'ян Пітин // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2012. – Вип. 16. – С. 95–101. *(Видання внесене до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus Journals Master List).*

32. Пітин М. Місце теоретичної підготовки в системі багаторічного вдосконалення спортсменів у настільному тенісі / Мар'ян Пітин // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія: Фізичне виховання. – Луцьк, 2013. – № 1 (21). – С. 353–358. *(Видання внесене до міжнародних наукометричних баз: Index Copernicus Journals Master List; Ulrich's Periodicals Directory; Directory of Research Journal Indexing).*

33. Пітин М. Обсяги теоретичної підготовки спортсменів у системі багаторічного удосконалення у спортивних іграх (на прикладі настільного тенісу, волейболу та хокею) / Мар'ян Пітин // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2013. – № 1 (11). – С. 67–75. *(Видання внесене до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus Journals Master List).*

34. Пітин М. Олімпійська освіта як компонент теоретичної підготовки на ранніх етапах багаторічної підготовки стрільців з лука / Мар'ян Пітин // Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 5. – С. 191–196. *(Видання внесене до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus Journals Master List).*

35. Пітин М. Теоретична підготовка в системі багаторічного тренування спортсменів-волейболістів / Мар'ян Пітин // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 17. – С. 184–190. *(Видання внесене до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus Journals Master List).*

36. Пітин М. Теоретична підготовка у спорті: стан та проблеми [Електронний ресурс] / Мар'ян Пітин // Спортивна наука України. – 2013. – № 2 (53). – С. 3–9. – Режим доступу : <http://sportsscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/130> *(Видання внесене до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus Journals Master List).*

37. Пітин М. Функції теоретичної підготовки у спорті / Мар'ян Пітин // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2014. – № 3 (17). – С. 40–48. *(Видання внесене до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus Journals Master List).*

38. Pityn M. Theoretical training in fencing: state and prospects of researches / Maryan Pityn, Yuriy Briskin, Olga Zadorozhna // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2012. – № 3 (9). – С. 23–28. *(Видання включене до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus Journals Master List).*

Здобувачеві належить участь у пошуку джерел інформації, визначення стану наукової проблеми.

**Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав
за напрямом дисертації**

39. Pityn M. Features of theoretical training in combative sports / Pityn Maryan, Briskin Yuriy, Zadorozhna Olha // Journal of Physical Education and Sport. – 2013. – Vol. 13 (2). – P. 195–198. – ISSN 2247–8051.

Здобувачеві належить опрацювання структури і змісту начальних програм та їх порівняння.

40. Technical devices of improvement the technical, tactical and theoretical training of fencers / Briskin Yuriy, Pityn Maryan, Zadorozhna Olha, Smyrnovsky Serhiy, Semeryak Zoryana // Journal of Physical Education and Sport. – 2014. – Vol. 3. – P. 337–341. – ISSN 2247–8051.

Здобувачеві належить частка наукової ідеї зі створення тренажерних пристроїв із теоретичної підготовки та їх обґрунтування.

41. Брискин Ю. А. Весомость формирования теоретических знаний фехтовальщиков на разных этапах многолетней подготовки / Ю. А. Брискин, М. П. Питын, О. Р. Задорожная // Вестник спортивной науки. – 2012. – № 5. – С. 3–6. – ISSN 1998–0833.

Здобувачеві належить формулювання методологічної основи дослідження.

42. Брискин Ю. А. Теоретическая подготовка спортсменов в единоборствах (на примере фехтования и тхэквондо) / Ю. А. Брискин, М. П. Питын, О. Р. Задорожная // Оралдын гылым жаршысы. Серия: Педагогические науки. Филологические науки. Право. – 2013. – № 9 (57). – С. 33–37. – ISSN 1561–6908.

Здобувачеві належить опрацювання структури і змісту начальних програм та їх порівняння.

43. Питын М. П. Совершенствование теоретической подготовленности стрелков из лука на этапе начальной подготовки / М. П. Питын, Ю. А. Брискин // Наука и спорт: современные тенденции. – 2014. – № 1, т. 2. – С. 58–65. – ISSN 2308–8826.

Здобувачеві належить організація педагогічного експерименту, обговорення та узагальнення основних результатів.

44. Питын М. П. Теоретическая подготовка спортсменов в шахматах / М. П. Питын // Известия Тульского гос. ун-та. Серия: Физическая культура. Спорт. – Тула, 2013 – Вып. 3. – С. 153–161. – ISSN 2305–8404.

45. Питын М. Теоретическая подготовка спортсменов в группе комплексных видов спорта (на примере современного пятиборья и лыжного двоеборья) / М. Питын // Ученые записки БГУФК. – 2013. – Вып. 16. – С. 197–210. – ISSN 2079–5653.

Публікації в інших виданнях

46. Брискин Ю. А. Уровень теоретической подготовленности фехтовальщиков на различных этапах многолетней подготовки / Ю. А. Брискин, М. П. Питын, О. Р. Задорожная // Междунар. науч.-практ. конф. по проблемам физ. культуры и спорта государств-членов СНГ : материалы Междунар. науч.-практ. конф. – Минск : БГУФК, 2012. – Ч. 2. – С. 24–27.

Здобувачеві належить формулювання методологічної основи дослідження та обговорення основних результатів.

47. Питын М. П. Проблемное поле теоретической подготовки в спорте / М. П. Питын // XIII Междунар. науч. сессия по итогам НИР за 2012 год «Научное обоснование физического воспитания, спортивной тренировки и подготовки кадров по физической культуре и спорте» : физическая культура и спорт в системе дополнительного образования взрослых : материалы науч.-практ. конф. – Минск : БГУФК, 2013. – С. 63–66.

48. Пітин М. П. Теоретична підготовка як предмет досліджень у спорті / М. П. Пітин, Ю. А. Бріскін // Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та туризму : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. – Запоріжжя, 2013. – С. 176–177.
Здобувачеві належить участь у пошуку джерел інформації, їх опрацювання та інтерпретація.

49. Пітин М. П. Удосконалення теоретичної підготовленості спортсменів у швидкісно-силових видах спорту / М. Пітин, Ю. Можаровський, В. Капаціла // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – К., 2014. – Вип. 11 (52). – С. 84–88.

Здобувачеві належить обґрунтування схеми дослідження, проведення педагогічного експерименту, математико-статистична обробка та узагальнення результатів.

Патенти та авторські свідоцтва

50. Комплект навчально-ігрового засобу «Фехтувальні позиції» : пат. № 24688 Україна, МКПЗ 19-07 / Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Задорожна О. Р. – № s201300409; заявл. 15.03.2013 ; опубл. 25.04.2013 ; Бюл. № 8.

Здобувачеві належить наукова ідея та опис обґрунтування засобу.

51. Модель ігрового засобу «Алгоритмізований спосіб теоретичної підготовки у спорті» : а. с. № 48823 Україна / Бріскін Юрій Аркадійович, Пітин Мар'ян Петрович, Задорожна Ольга Романівна. – Зареєстр. 18.04.13.

Здобувачеві належить обґрунтування алгоритму використання ігрового засобу.

52. Письмовий твір «Система теоретичної підготовки у спорті» : а. с. № 58683 Україна / Пітин Мар'ян Петрович, Бріскін Юрій Аркадійович. – Зареєстр. 17.02.15. *Здобувачеві належить обґрунтування структури та змісту системи теоретичної підготовки у спорті.*

53. Тренажер «ТТТ» : пат. № 87250 Україна, МПК А63В 69/02 (2006.01) / Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Задорожна О. Р. – № u201311394 ; заявл. 26.09.2013 ; опубл. 27.01.2014 ; Бюл. № 2.

Здобувачеві належить наукова ідея та розробка програми обґрунтування.

АНОТАЦІЯ

Пітин М. П. Організаційно-методологічні основи теоретичної підготовки у спорті. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. – Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, 2015.

У дисертації розв'язано науково-прикладну проблему, пов'язану із протиріччям між існуванням теоретичної підготовки як відносно самостійної сторони підготовки в системі багаторічного удосконалення спортсменів та відсутністю науково-методологічного обґрунтування концептуальних основ теоретичної підготовки в спорті. Обґрунтовано концепцію теоретичної підготовки у спорті, встановлено та охарактеризовано її організаційно-методологічні рівні. У межах формування змісту концепції теоретичної підготовки в спорті обґрунтовано її методологію, сукупність принципів та функцій. Встановлено чинники ефективності теоретичної підготовки в спорті. Створено модель системи знань спортсменів, яка ґрунтується на структурно-функціональних зв'язках підсистем основних і допоміжних знань та є основою змісту теоретичної підготовки в спорті. Визначено структуру і зміст теоретичної підготовки у системі багаторічного удосконалення спортсменів. Обґрунтовано засади інформатизації теоретичної підготовки в спорті. За результатами констатувального та формувального педагогічних експериментів із залученням спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки підтверджено ефективність реалізаційних положень концепції теоретичної підготовки.

Ключові слова: спорт, система підготовки, теоретична підготовка, організація, методологія.

АННОТАЦИЯ

Питын М. П. Организационно-методологические основы теоретической подготовки в спорте. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.01 – олимпийский и профессиональный спорт. – Львовский государственный университет физической культуры, г. Львов, 2015.

В диссертации решено научно-прикладную проблему, связанную с противоречием между существованием теоретической подготовки как относительно самостоятельной стороны подготовки в системе многолетнего совершенствования спортсменов и отсутствием научно-методологического обоснования концептуальных основ теоретической подготовки в спорте. Обоснована концепция теоретической подготовки в спорте, установлены и охарактеризованы ее организационно-методологические уровни. В рамках формирования содержания концепции теоретической подготовки в спорте обоснована ее методология, совокупность принципов и функций. Установлены факторы эффективности теоретической подготовки в спорте. Создана модель системы знаний спортсменов, основанная на структурно-функциональных связях подсистем основных и вспомогательных знаний и являющаяся основанием содержания теоретической подготовки в спорте. Определены структура и содержание теоретической подготовки в системе многолетнего совершенствования спортсменов. Обоснованы основополагающие информатизации теоретической подготовки в спорте. По результатам констатирующего и формирующего педагогических экспериментов с привлечением спортсменов на различных этапах многолетней подготовки подтверждена эффективность реализационных положений концепции теоретической подготовки.

Ключевые слова: спорт, система подготовки, теоретическая подготовка, организация, методология.

ABSTRACT

Pityn M. P. Organizational and methodological basis of theoretical training in sport. – Manuscript.

Dissertation for the obtaining degree Doctor of Physical Education and Sport in specialty 24.00.01 – Olympic and Professional Sports. – Lviv State University of Physical Culture, Lviv, 2015

Theoretical knowledge received on different stages of long-term sportsmen improvement related to the system of sportsmen values form the preconditions for successful establishment and maintenance of sportsmanship and harmonious personal development. Scientists attempts to justify theoretical training in sport didn't allow to create a complete system that was focused on the formation of sportsmen special knowledge.

In the dissertation solutions of scientific and applied problems connected with the contradiction between the theoretical training as relatively independent part in the long-

term sportsmen improvement system and lack of methodological justification of conceptual foundations of theoretical training in sport are proposed.

The aim of the research is justification of organizational and methodological basis of theoretical training in sport in modern society.

The dissertation results have been published in 53, including one monograph, 37 scientific articles in scientific professional journals of Ukraine; 7 – in foreign periodicals in the direction of dissertations and 4 – in other journals. It has been received 2 patents of Ukraine (№ № 87250 and 24688) and 2 certificates of copyright registration (№ 48823 and № 58683).

Dissertation consists of introduction, seven chapters, conclusions, list of references (584, 169 of which are in foreign languages) and appendixes. Total amount of dissertation is 486 pages, including 388 main text pages. It is illustrated by 13 figures and 35 tables.

In the first chapter by studying an array of scientific information it has been set the place of theoretical training in the sportsmen training system and outlined the research problem field. The second chapter provides description of the methods and organization of the research. In the third chapter it has been analyzed organizational and methodological aspects of theoretical training in the system of long-term sportsmen improvement of various groups of sports including ball games, martial arts, cyclic sports, highly coordinated sports, speed and strength sports and complex sports. Structural and functional features of theoretical training in various groups of sports are characterized by substantial variability of absolute and relative indicators of training loads (from 4 to 160 hours, and from 1.1 to 12.8% respectively in the annual training cycle).

In the fourth chapter based on the study of sportsmen and sport specialists interviewing it has been grounded the theoretical training conception prerequisites. In the fifth chapter it has been scientifically and methodologically grounded theoretical training system in sport using the theoretical training system in sport conception and sportsmen knowledge model and determination of theoretical training efficiency factors in sport. In the sixth chapter it has been conducted an experimental verification the sport theoretical training conception implementation effectiveness. The seventh chapter is devoted to analysis and generalization of research results.

According to the research results during 2009–2014 and solving the major tasks it has been for the first time:

- justified the conception of theoretical training in sport, set and characterized organizational and methodological prerequisites levels, basis, realization, results. It has been established that the effectiveness of theoretical training system was determined by the development of differentiated theoretical training programs taking into account principles, tasks, functions, methods, means, realization conditions and control according to individual sportsmen features;
- it has been set theoretical training in sport efficiency factors such as: information amount, sources and ways of information transfer, number of participants, period and conditions of realization, control.
- It has been developed a model of sportsmen knowledge system that was based on the structural and functional relations of knowledge and awareness subsystems and it is the main content of theoretical training system in sport. Subsystem «Main tasks» contains

specified groups «Sportsmen training system» and «Sportsmen theoretical training system providing» and related to them information sections «Competitive activity», «Educational and training process», «Recourse potential» and «Medical and biological providing». Relatively independent are such information sections as «Human and social knowledge» and «Safety, safety rules»;

- It has been defined structure and content of theoretical training in the system of long-term sportsmen improvement. It contains a set of standard and optional information topics, blocks and sections of theoretical training.

The results of the research have been implemented in the activity of sport federations; sportsmen educational and training process; educational process of higher educational establishments that provide the preparation of specialists in the field of physical culture and sport of Ukraine.

Key words: sport, training system, theoretical training, organization, methodology.

Підписано до друку 26.05.2015 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 1,9.
Зам. № 89. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Рестраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>